

تحلیل محتوای ۲ شماره آغازین روزنامه اختر

◆ مهرداد ابراهیمی

در زمانه ماروزنامه (newspaper) اهمیت و اعتبار خاصی جهت اطلاع‌رسانی و خیررسانی دارد و ابزارهای جدید ارتباطی و رسانه‌ای، نتوانسته‌اند از اهمیت روزنامه (کاغذی) یا کاغذ اخبار بکاهند. از دهه ۱۴۳۰ میلادی که دستگاه چاپ اختراع شد چند سده باید می‌گذشت که مطبوعات و روزنامه توان آن را بیابند که به صورت منظم و مستمر چاپ شوند و گرنه در سده‌های میانه و در جمهوری روم خبرنگارهایی انتشار می‌یافت و فعالیت‌های مجلس سنای روم را انتشار می‌داد. اولین نشریه‌ای که در جهان به معنای واقعی روزنامه شناخته می‌شود روزنامه دیلی کارنت منتشر شده در سال ۱۷۰۲ است. اولین روزنامه واقعی در کشور پادشاهی متحد (United Kingdom) یا همان بریتانیا انتشار یافت. بنابه برخی اقوال، مطبوعات آزاد نیز بعد از شکایت فرماندار نیویورک (منصوب پادشاه بریتانیا) در سال ۱۷۳۵ علیه ناشری به اسم «جان پیتروزنگر» شکل گرفتند. در جریان این شکایت، هیات منصفه دستگاه قضائی نظام استعماری، رای به برائت انتقادکننده از فرمانداری داد و چند دهه بعد در ایالات متحده، متمم قانون اساسی پذیرفت که مطبوعات نهادی مستقل به حساب می‌آیند و کنگره آمریکا نیز حق ندارد قانونی در جهت تحدید آزادی بیان و آزادی مطبوعات وضع کند.

نخستین روزنامه در منطقه خاورمیانه در قسطنطنیه (اسلامبول) به زبان فرانسوی انتشار یافت. چاپ این نشریه در چاپخانه فرانسوی هارخ داد و به چاپ اطلاعیه و بیانیه‌های سفارت متبوع خود

اقدام کرد. در سال ۱۷۹۶ نخستین روزنامه ترکی زبان در امپراتوری اسلامی عثمانی در سال ۱۸۳۱ در استانبول - پایتخت عثمانی - به چاپ رسید با نام تقویم وقایع و البته چندی پیش از انتشار تقویم وقایع، دولت عثمانی از الکساندر بلاک و کیل اهل ماریسی که در از میر نشریه ای چاپ می کرد، دعوت کرد نشریه دولت عثمانی را به فرانسه منتشر کند. این روزنامه با عنوان دیده بان عثمانی به دست انتشار سپرده شد.

در سال ۱۸۳۹ اولین فرمان اصلاحات با عنوان «خط همایون گلخانه» توسط سلطان عثمانی صادر و تنظیمات آغاز شد. در این فرمان، سلطان عثمانی برخی حقوق اتباع خود را به رسمیت شناخت. در سال ۱۸۴۰ نخستین نشریه غیردولتی به زبان ترکی توسط ویلیام چرچیل انگلیسی منتشر شد؛ با عنوان هفته نامه جریده حوادث. نخستین روزنامه فارسی زبان، اما در ۲۵ محرم ۱۲۵۳ هجری قمری برابر با اول مه ۱۸۳۷ توسط میرزا صالح شیرازی در ایران منتشر شد؛ با عنوان کاغذ اخبار.

میرزا صالح فرزند حاجی باقرخان کازرونی بود که در سال ۱۸۱۵ میلادی به همراه چند نفر دیگر و به دستور عباس میرزا ولیعهدی قاجاری به بریتانیا رفت و بعدها که روزنامه کاغذ اخبار را منتشر کرده به معرفی نظام پارلمانی و بیان برابری مردم و آزادی انتخابات در آن کشور پرداخت. برخی نیز پیش شماره یا طلوعه کاغذ اخبار را که در اول محرم ۱۲۵۲ چاپ شده به عنوان اولین شماره نخستین روزنامه ایرانی می دانند.

در مورد نخستین روزنامه فارسی زبان غیردولتی ایران نمی توان با قطعیت اظهار نظر کرد. اما به هر روی ظاهراً میرزا حسین قزوینی (سپهسالار) در زمانی که سفیر ایران در عثمانی بود نسخه ای از روزنامه فارسی زبان به اسم ترکستان جهت وزارت خارجه ایران فرستاده است در سال ۱۲۸۱ قمری. شاید این روزنامه نخستین روزنامه چاپ شده فارسی زبان در امپراتوری عثمانی باشد. اگرچه هیچ نسخه ای از این روزنامه در اختیار ما نیست. با پذیرش اینکه ترکستان ممکن است نخستین نشریه فارسی زبان عثمانی باشد پس می توان مدعی شد که روزنامه اختر، دومین نشریه

فارسی زبان چاپ عثمانی است .

نخستین شماره اختر در روز پنجشنبه ۱۶ ذی‌الحجه ۱۲۹۲ قمری (۱۳ ژانویه ۱۸۷۶) در اسلامبول انتشار یافت . روزنامه اختر در چهار صفحه منتشر می‌شد و عنوان و لوگوی (Logo) آن با خط ثلث در بالاترین جای صفحه نخست آمده است .

در سمت راست لوگوی روزنامه اختر به این سه موضوع اشاره شده است :
«مطبعه و اداره‌خانه در خان والده در دائره مخصوصه است . مکتوبی که برای درج گزرت باداره داده شده و طبع نشود بصاحبش رد نخواهد شد .

مکتوبی که اجرت پوست آن داده نشده است از جانب اداره قبول نخواهد شد» و اعلام شده که اگر ارسال‌کننده نامه ، هزینه پستی آن را پرداخت نکرده باشد ، روزنامه اختر حاضر به پذیرش آن و پرداخت هزینه پستی آن نامه نیست .

بدین صورت مشخص شده که محل چاپ و دفتر روزنامه در محله «خان والده» است . همان محله‌ای که محل تجمع و اقامت ایرانیان در اسلامبول پایتخت امپراتوری بوده است .

در زیر لوگوی اختر ، سال ۱۲۹۲ چاپ شده که نشان‌دهنده سالی است که روزنامه اختر در آن سال به دست انتشار سپرده شد . در سمت چپ لوگوی اختر نیز به قیمت روزنامه و روزهای انتشار آن به این صورت اشاره شده است :

«قیمت سالانه ۸

شش ماهه ۴ مجیدیه سفید

یک نسخه ۳۰ پاره رایج است

اجرت پوست سالیانه در داخله سه و برای

خارجه شش مجیدیه سفید افزوده خواهد شد

غیر از روزهای جمعه و یکشنبه همه روزه

طبع و نشر خواهد شد» .

قابل ذکر اینکه مجیدیه سفید ، سکه فلزی نقره‌ای رایج در زمان حکومت عبدالحمید بوده و پاره نیز از اجزای خرد پول رایج در آن روزگار بوده است و بنابر آنچه که اعلام شده مقرر بوده روزنامه اختر در همه روزهای هفته به غیر از ایام تعطیل مسلمانان و مسیحیان (جمعه و یکشنبه) منتشر شود .

کمی پایین‌تر از لوگوی اختر در میان دو کادر به این نکته اشاره شده است : «این گزرت از حوادث گوناگون و از سیاسیات و از تجارت و علم و ادب و دیگر منافع عمومی سخن خواهد گفت هرگونه سواد مفیده عامه مجاناً قبول و طبع خواهد شد» .

گازت (Gazette) به معنای روزنامه و مجله است و بنابراین روزنامه اختر مدعی است به عنوان یک روزنامه در حوزه‌های سیاسی (Political)، علمی، ادبی، تجاری و سایر حوزه‌ها خبررسانی و اطلاع‌رسانی می‌کند و هرگونه مطلب مفیدی که دریافت شود به صورت مجانی در روزنامه منتشر خواهد شد.

در بخش محتوایی روزنامه، مطلبی زیر عنوان «روزنامه و گازت» در همان نخستین شماره اختر درج شده است بدین صورت: «روزنامه و گازت روشنایی بخش آفاق مدنیت است. و کحل الجواهر اماق ترقی ملک و مملکت. فلک دانش را ماهی است تابان. آسمان هنر را مهری است درخشان. راستی جویان را مجموعه لطائف آثار است. آگاهی خواهان را جریده خلاصه افکار. تقویم وقایع گذشته و حال است. امنیت افزای سلامت زمان استقبال. گازت که به نیت پاک در خدمت قومی کوشد آن گروه بختیارترین مردم خواهد بود و بدین وسیلت گوی نیکنمایی را در کوی انسانیت تواند ربود. گازت که براستکاری و استقامت باشد جلیس ظریفان پاک ضمیر است و انیس ادیبان آگاه دبیر. ندیمی است بی مزاحمت. مصاحبی است بی نفاق. مخبری است بی غرض. خادمی است با ارادت. محرمی است بی خیانت. همدمی است بی ریا. رفیقی است صدیق. ناصحی است مشفق. تاریخی است ناطق و بالجمله آنچه از مزایا و مفاخر آن سخن گوئیم و از منافع و محسنات آن بشمار درآریم از هزاران یکی و از بسیار اندکی گفته نخواهد شد و فهم کلیه این معنی حوالت بوجدان آگاهی ارباب معنی کرده میشود. آنانکه در این مراحل راه پیموندند. و از منافع مشهود آن و ترقیات ملکی و مملکتی آگاه شدند. این سخنان را به راستی می‌پذیرند. و بر آنچه گفته شد اعتماد می‌ورزند».

روزنامه اختر با چنین مطلبی که ادیبانه و با نثر مسجع نوشته شده تلاش دارد از منافع، محاسن و پیامدهای مثبت چاپ و انتشار روزنامه سخن براند.

از منظر روزنامه اختر، نویسنده و گردانندگان و اداره‌کنندگان این روزنامه، به طور کلی روزنامه روشن‌کننده کرانه‌های مدنیت است و از مقدمات و پیش‌نیازهای ترقی و پیشرفت کشور محسوب می‌شود. از دید اختر، اگر روزنامه به طور صادقانه و حرفه‌ای در خدمت مردم یک کشور باشد آن مردم خوشبخت‌ترین مردم هستند و با داشتن چنین چیزی می‌توانند در انسانیت پیشرو باشند.

اختر با نثری مسجع می‌کوشد کارکردهای روزنامه را یادآور شود. از این رو به هر روزنامه را خبررسانی بی‌طرف و بدون مزاحمت ارزیابی می‌کند. اگرچه اختر تصریح دارد که موارد بر شمرده شده صرفاً گفتن چند حسن و مزیت روزنامه است و گرنه انسان‌هایی که وجدان آگاه و بیدار دارند بهتر می‌توانند درک کنند روزنامه چقدر منافع و پیامدهای بسیار زیادی دارد و چنین افرادی، محسنات ابراز شده اختر را در مورد روزنامه و گازت می‌پذیرند و به این سخنان اعتماد دارند. اگر

پذیریم مطلب «روزنامه و گازت» اولین سرمقاله نخستین شماره روزنامه اختر است اما مشخص نیست که این سرمقاله به پایان رسید یا چند مطلب بعدی نیز ادامه سرمقاله به شمار می‌آیند.

در مطلب دوم و زیر عنوان «لاجرم» [ناچار، ناگزیر و لابد] توضیح می‌دهد که اسلامبول به عنوان پایتخت یک دولت بزرگ اسلامی و چشم و چراغ کشورهای متمدن شناخته می‌شود و در چنین شهری که علوم و معارف متعدد رونق گرفته است روزنامه‌ها و گازت‌های مختلفی به زبان‌های گوناگون منتشر می‌شوند و کسانی که اهل آن زبان هستند با مطالعه این روزنامه‌ها بهره‌مند می‌شوند. اما نشریه‌ای به زبان فارسی در این پایتخت بزرگ چاپ نمی‌شود.

روزنامه اختر در ادامه توضیح می‌دهد که زبان فارسی جزو بهترین و شیرین‌ترین زبان‌های رایج است و جمعیت کثیری از ساکنان مشرق‌زمین و ملت‌های مسلمان به آن تکلم می‌کنند و البته زبان فارسی، زبانی است که تمامی ملل متمدنه پذیرفته‌اند که یک زبان مطبوع و جذاب است و امروزه نیز در ردیف زبان‌های اصلی و پرکاربرد حکومت عثمانی است.

اختر با چنین مقدمه‌ای می‌کوشد اهمیت انتشار خود را یادآوری و گوشزد کند و بگوید منتشر نشدن روزنامه‌ای به زبان فارسی در چنان پایتختی، شایسته امپراتوری عثمانی نیست و عدم انتشار چنین روزنامه‌ای موجب می‌شود جمعیت کثیری که به زبان فارسی صحبت می‌کنند از فواید این نعمت بزرگ بی‌بهره بمانند.

در ادامه اختر با صراحت آورده است:

«مبنای ترقیات جهان خصوصاً در این جزء زمان بدستگیری اطلاعات و معلومات تواند بود و بس. و موازنه حال ترقی و وصول حال تمدن و آسایش ابنای جنس ممکن نتواند بود مگر بدانستن اوضاع جهان و فهمیدن احتیاجات وقت و معلوم داشتن راه رفع آن احتیاجات و متفرعات آن».

بنابراین اختر روزنامه را در دوره خودش بسیار کارساز می‌داند و دستیابی مردم به اطلاعات و آگاهی یافتن از ترقیات و پیشرفت‌های جهان را فقط از راه نشر روزنامه امکان‌پذیر می‌داند.

سپس استدلال می‌کند که چنین پایتختی که از نظر سیاسی بسیار تاثیرگذار است و مرکز کسب اطلاعات و دانش است و ملل مشرق‌زمین با این مرکز در ارتباط‌اند بنابراین هرگز روا نیست که هیچ روزنامه‌ای به زبان فارسی چاپ نشود.

اختر حتی چاپ چنین روزنامه‌ای را وسیله توسعه هر نوع اتحاد عثمانی با ملل شرقی می‌داند. در سطور پایانی مطلب لاجرم نیز آمده که در این زمان توانستیم لوازم این خدمت بزرگ را فراهم کنیم و با اخذ مجوز از حکومت عثمانی، اقدام به چاپ روزنامه اختر کنیم و از این رو احساس خوشبختی می‌کنیم و به برادران وطنی و کلیه فارسی‌زبانان، چاپ روزنامه را تبریک گفته و حسن توجه و لطف آنان را طلب می‌کند.

در سومین مطلب نخستین شماره اختر از «اساس ملک» صحبت می‌شود. در این بخش اختر تاکید می‌کند که خوشبختی هر ملتی و گروهی و تامین آینده‌ای روشن برای هر کشور با دستیابی به اعتدال امکان‌پذیر خواهد بود و بس. سپس اختر اشاره می‌کند که در هر کشوری باید ملزومات آسایش و امنیت عمومی فراهم شود و مردم در چارچوب و با محوریت علاقه‌مندی به میهن خود متحد گردند. اختر توضیح می‌دهد که این نوع علاقه‌مندی باید به دور از هر نوع تعرض به عقاید شخصی و دینی اتباع یک کشور شکل بگیرد و کسی متعرض به عقاید دیگری نشود.

همچنین اختر به شیوه‌ای ظریف بیان می‌کند که باید تکثر و تنوع فکری، مذهبی و قومی افراد ساکن در یک کشور را بپذیریم و باید اجازه داد اشخاص با آزادی و اختیار به عقیده و اعتقاد خود پایبند باشند. در ادامه نیز گفته شده که اختر به دور از منافع و اغراض مشخصی می‌کوشد اعتدال و استقامت مطلق در کار را در پیش گیرد و اظهار امیدواری می‌کند که بدون انحراف از آن مسیر راستین، تمام اخبار و اطلاعات سیاسی، علمی، ادبی و هر نوع مطلب مفیدی را به اطلاع خوانندگان روزنامه برساند و امیدوارانه ابراز می‌کند که این کار، مورد توجه ارباب دانش و نیک‌خواهان وطن قرار گیرد.

آخرین بخش این مطلب این است که اختر در آغاز راه است و به طور طبیعی دچار قصور و نقصان خواهد شد ولی خوانندگان روزنامه به جای انتقاد و خرده‌گیری سعی کنند هر گونه قصور روزنامه را اصلاح کنند و نکات لازم و ضروری را در صورت امکان به اطلاع اختر برسانند. چهارمین مطلب صفحه نخست اولین شماره اختر با عنوان «لغت پارسی» به چاپ رسیده است.

در این قسمت به تنوع گونه‌های زبان فارسی اشاره دارد و چندگونه هروی، زاوولی، سغدی، پهلوی و پارسی‌دری را زیر مجموعه کلی زبان فارسی می‌داند و می‌گوید فقط سه نوع اخیر شهرت یافته‌اند و علل تکثیر این زیرشاخه‌ها را ناشی از اختلاف زمان‌ها، مملکت‌ها، تغییر طبقات پادشاهان و «جهات متعدده دیگر» نام می‌برد. اختر مؤسس زبان پارسی را «پارس و پدرش پهلوی پسر سام پسر نوح» ذکر می‌کند. همچنین می‌گوید شاید پهلوی منسوب به پهل باشد و مملکت پهل به عبارت از ری، اصفهان، دینور و زبان پارسی منسوب به ولایت پارس (فارس) است. زبان دری نیز از دید اختر توسط پادشاهان کیانی تاسیس شده است.

اختر در ادامه به حدیثی اشاره می‌کند که در آن آمده زبان اهل بهشت عربی و فارسی دری است. اختر در توضیح آن بیان می‌کند که مقصود این است که زبان فارسی دری نیز به اندازه عربی، دارای فصاحت بیان است.

اختر به سرنوشت زبان فارسی دری در دوره اسلامی می‌پردازد و می‌گوید با پذیرش دین اسلام

از سوی ایرانیان، آمیزش پارسی و عربی آغاز شد و کلمه پارسی نیز به صورت عربی شده فارسی درآمد و در نهایت به جایی رسیده‌ایم که اگر کسی به زبان پارسی خالص صحبت کند کمتر کسی قادر به فهم سخنان او خواهد بود.

اختر در ادامه می‌افزاید که زبان رایج در پایتخت ایران ترکیبی از لغت‌های دری، فارسی، پهلوی، عربی و بعضاً لغات ترک و مغرب‌زمین است و نسبت به گذشته جامع‌تر و مفیدتر به نظر می‌آید. اختر این مقدمه را ذکر کرده و روشن می‌کند که زبان به کار گرفته شده در اختر «زبان حالایی فارسی» است و تا حد امکان در نهایت سادگی و به دور از تکلفات ادبی قدما خواهد بود. اگرچه اختر در مبحث «روزنامه و گزت» همین شماره خود دقیقاً به سبک بسیار ادیبانه مسجع و پیچیده قدما سخن رانده بود ولی در مجموع تلاش کرد به زبان روزمره ایرانیان خبر چاپ کند و مطلب منتشر کند و البته به قدر امکان.

بعد از خاتمه یافتن مطلب «لغت پارسی»، فاصله وجود دارد تا به مطلب بعدی برسیم و این فاصله با سه نقطه پررنگ و به صورت مثلث مانند چاپ شده و بدین صورت بین دو مطلب با این شکل فاصله افتاده است. نخستین خبر روزنامه اختر اختصاص دارد به اینکه در روز عید قربان، سلطان عثمانی از کاخ خود خارج شده و نماز عید قربان را در مسجد ایاصوفیه استانبول ادا کرده و به کاخ همایونی طولمه باعجه بازگشته‌اند. اختر در ادامه این خبر افزوده است که تمامی وکلا، علمای اسلام، امیران نظامی و رجال سیاسی بابوسیدن آستانه سلطان (تقبیل عتبه) شرف و سعادت کسب کرده‌اند. عزیمت سلطان به آن مسجد در روز شنبه و به مناسبات عید قربان واقع شده بود و اختر، این خبر را در روز چهارشنبه در اولین شماره خود منتشر کرده است.

بعد از درج این خبر، مجدداً سه نقطه پررنگ مثلث‌وار چاپ شده و سپس بخش «توجهات» روزنامه نشر یافته است. توجه، مطالبی را به خوبی توضیح داده و به نیکی بیان کرده است و اختر در این بخش می‌کوشد مطالبی را به اطلاع خوانندگانش برساند.

اولین توجه این است که منصب سپهسالاری عثمانی به حسن رضا پاشا اعطا شد. خبر بعدی مربوط به ترجمه مکاتبه صدر اعظم عثمانی به بانک عثمانی است. در این خبر مطالبی در مورد دیون دولت و امور قرعه‌کشی‌ها و چگونگی تقسیم وام استقراضی از انگلیس ارائه شده است.

چاپ ترجمه این نامه حدود دو ستون از چهار ستون صفحه دوم این شماره را به خود اختصاص داده است.

یکی از اقدامات اختر در زمان چاپ این بوده است که اخبار روزنامه‌هایی را که در اسلامبول به زبان ترکی یا فرانسوی انتشار می‌یافتند به فارسی برگردانده و منتشر کند.

نخستین خبر ترجمه شده اختر از روزنامه فرانسوی زبان فارده بوسفور است که هم عصر بودند . اختر به نقل از آن روزنامه آورده است جنگل‌هایی که زیر نظر اداره اوقاف عثمانی بودند به امر سلطان از این به بعد زیر نظر اداره جنگل دستگاه مالیه قرار می‌گیرد .

خبر بعدی مربوط به امضای مقاوله‌نامه میان حکومت عثمانی و سفارت ایران در عثمانی است در باب تعیین و تحدید معاملات و امتیازات اتباع دو دولت در کشورهای یکدیگر . اختر توضیح می‌دهد که این مقاوله‌نامه به عنوان متمم عهدنامه تجارته منعقد شده است که مجدداً در قالب ۱۴ فصل تهیه و تدوین شده و بین دو طرف مبادله گردیده است . اختر توضیح هم می‌دهد که متن فارسی این مبادله‌نامه را که ترجمه دقیق متن ترکی است در شماره‌های بعد روزنامه منتشر خواهد کرد . خبر درج شده بعدی مربوط به عزیمت سه روز قبل علی پاشا معاون سردار عساکر (لشکر) هرسک با کشتی بخار «لوید اوستریا» به محل ماموریت خود است و اینکه همچنین علی پاشا والی هرسک نیز روز شنبه (چهار روز بعد) به سمت هرسک عزیمت خواهد کرد .

خبر کوتاهی نیز در مورد اعزام چند کشتی جنگی حکومت عثمانی به بحر سفید است . این خبر به این صورت در اختر درج شده است :

«چند قطعه از سفاین حریبه شاهانه برای تعلیم به بحر سفید رفته‌اند» .

خبر بعدی این شماره در مورد مقرر کردن کمک مالی به فراریان اهالی هرسک و بوسنی در مملکت صربستان است . در این خبر هیچ توضیح بیشتر و دقیقی به خواننده فارسی‌زبان ایرانی داده نمی‌شود و مشخص نیست کمک مالی مذکور به چه علت از درآمدهای آن امارت به این امر اختصاص یافته است . دومین خبری که مرتبط با ایران است در خصوص انعقاد کمیسیون تحدید حدود مرزهای ایران و عثمانی در اسلامبول و در وزارت خارجه آن کشور است که اختر اعلام کرده این جلسه امروز (چهارشنبه ۱۶ ذی‌الحجه ۱۲۹۲ قمری / ۱۳ ژانویه ۱۸۷۶) منعقد خواهد گردید . سومین خبر که با ایران ارتباط دارد بعد از خبر کمیسیون مشترک ایران و عثمانی آمده است . در خبر سوم اطلاع داده شده است که از جانب دولت ایران چند نشان دولتی به خدیو [حاکم] و فرزندان وی و دیگر مقامات حکومت محلی مصر اعطا گردیده است و جناب معین‌الملک وزیر مختار ایران در عثمانی و ایلچی مخصوص دولت مقابل [مصر] در اسلامبول ، مامور ابلاغ این نشان هستند . در ادامه این خبر ، مطلبی می‌آید که نشانگر ارتباط گسترده گردانندگان اختر با سفارت ایران در عثمانی است و اینکه از اخبار و وقایع سفارت به دقت اطلاع داشته‌اند . در این خصوص می‌توان ادعا کرد که میرزا نجف‌علی مترجم و صاحب‌منصب سفارت که در روزنامه اختر نیز کار می‌کرده به احتمال زیاد این خبر را تهیه و تنظیم کرده است .

ادامه خبر به این صورت ذکر شده که برخلاف اخباری که چند روز پیش روزنامه‌های استانبول

چاپ کردند معین‌الملک شخصا جهت ابلاغ این نشان‌ها عازم مصر نخواهند شد و مطابق اطلاعی که داریم سفر سفیر ایران به مصر صحت ندارد.

بخش بعدی روزنامه، اخباری است در مورد مسائل سیاسی با عنوان «پولتیک» که از خبر قتل متمایز شده است. در اینجا اختر توضیح می‌دهد که پس از جنگ فرانسه و پروسیا [پروس]، سه امپراتور بزرگ اوستریا [اتریش]، روسیه و پروس با همدیگر ملاقات کرده‌اند و نتیجه این ملاقات - که اهل سیاست لازم است به آن اعتنا کنند - این است که آن سه امپراتوری معظم برای بقا و تداوم صلح و امنیت در فرنگستان [اروپا] به توافق رسیدند. به عبارت دیگر موافقت کردند هرگاه یکی از دولت‌های فرنگستان بخواهد با کشور دیگری ستیز و جدال کند، آنها را از وقوع جنگ بازدارند. اختر در ادامه می‌گوید همچنان که هشت ماه پیش نیز زمانی که آلمان در حال آماده شدن برای جنگ جدید با فرانسه بود و شعله جنگ و کشتار در موقعیت نزدیک به اشتعال بود، دولت انگلیس از دولت‌های اوستریا و روسیه خواست که میانجی‌گری کرده و مانع وقوع آن جنگ شوند. در ادامه اخبار سیاسی، اختر اطلاع می‌دهد که امروز، اتفاقی در فرنگستان رخ نداده که قابل طرح باشد. اما چیزی که در این صفحات، گوش‌ها آماده شنیدن خبرهای تازه آن است، فقره «هرسک» است. اختر در داخل یک پرانتز اضافه کرده که موقعیت جغرافیایی و اطلاعات تفصیلی راجع به خصوصیات ساکنان هرسک در شماره‌های آتی روزنامه منتشر خواهد شد.

اختر در دنباله خبر اصلی اضافه می‌کند و اختلال و بی‌نظمی‌هایی است که در منطقه «هرزه‌گووین» از شش ماه پیش به وقوع پیوست. اختر شرح می‌دهد ماجرا از آنجا آغاز شد که چند نفر از اهالی هرسک - که متهم به جنایت بودند - به قره‌طاغ رفتند (که یکی از ممالک ممتازه دولت عثمانی است) و در آنجا اسلحه به دست آورده و به هرسک بازگشتند. بعضی از اهالی هرسک به خاطر ترس و بیم از یاغیان که با زور اسلحه مردم را به همراهی با خود برای عصیان فرامی‌خواندند، برخی به بهانه نارضایتی از عملکرد ماموران حکومت محلی، بعضی به خاطر نادانی و بنابه علل دیگر با اختلال‌کنندگان همدست شده و به طغیان و شورش دست زدند و به تدریج آتش این فتنه مشتعل گردید. از یک طرف نیز ملت‌ها و گروه‌های همسایه هرسک همچون اهالی صربستان و قره‌طاغ و برخی قسمت‌های امپراتوری اوستریا که با طغیان‌کنندگان هرسکی، اشتراک فرهنگی و نژادی داشتند با آنها همکاری کردند.

در آغاز این شورش، پرنس «میلان» حکمران «صربستان» به وینه [وین] پایتخت دولت اوستریا [اتریش] رفت و تلاش کرد نظر مثبت دولت اتریش را در خصوص کمک صرب‌ها به اهالی هرسک جلب کند ولی دولت اتریش که آگاه از منافع دولتی خود و حفظ حقوق همجواری با همسایه خود بود، ایده بلندپروازانه پرنس را تایید نکرد و او را با نصیحت‌های مشفقانه، به وظیفه خود آگاه

ساخت و از اقدام به آن کار بازداشت. در چنین وضعی بود که پرنس از آن ایده و نیت دست کشید. سپس دولت همین پرنس، نیروی نظامی به سرحدات خود با هر سک اعزام کرد و تجاوز اتباعش به خارج از مرزهای خود و کمک جنسی به شورشیان هر سکی را منع کرد. امروزه تنها گروهی که کمک آنها به شورشیان هر سک بیشتر آشکار است، اهالی قره طاغ می باشد.

در ادامه اختر توضیح می دهد که دولت عثمانی در صورتی که صلاح می داند بایستی اهالی قره طاغ [به عنوان بخشی از قلمرو عثمانی] را مطلع تنبیه کند تا شورش به وجود آمده به پایان برسد.

اختر توضیح می دهد که ما خلاصه وقایع هر سک را بیان کردیم و افزون بر این مطالب هر چه در روزنامه های دیگر گفته شده، زاید است و فقط به خاطر اینکه حوادث و اخبار بعدی را در زمینه هر سک منتشر خواهیم کرد ضرورت دیدیم در همین حد در مورد وقایع هر سک، اطلاع رسانی کنیم. اختر سپس می افزاید امروزه موضوعی که نزد اهالی سیاست می تواند قابل مطالعه باشد کیفیت خرید حصه های قنال (سهام شرکت کانال سوئز) از سوی دولت انگلیس از خدیویت جلیله مصریه است. در ابتدا و پس از چنین خریدی همه آماده بودند اخبار مهمی در این زمینه بشنوند ولی به غیر از دولت فرانسه، هیچ کدام از دولت های اروپایی به این موضوع اهمیت ندادند. اکنون نیز این موضوع نزد اغلب اهالی سیاست اهمیت خودش را از دست داده است.

اختر به جنگ میان خدیویت جلیله مصر [وابسته به امپراتوری عثمانی] با حبشه هم به طور گذرا اشاره ای دارد و می گوید اگر چه سپاه مصر؛ دو باز درگیری مختصر، مغلوب حبشی ها شدند ولی واضح است که حبشی ها نیروی نظامی و تسلیحات و تجهیزات نظامی کافی جدید ندارند و در مقابل حملات آتی سپاه مصر نمی توانند مقاومت کنند.

در ادامه، اختر اعلامیه مخصوص بانک عثمانی را ترجمه و منتشر کرده است. این اعلامیه به دارندگان اسناد قرضه عمومی با سود پنج درصد اعلام می کند که از روز دوازدهم ماه جاری فرنگی [میلادی] از ساعت ۱۰ صبح الی ساعت دو (یعنی از دو ساعت به ظهر مانده الی دو ساعت از ظهر گذشته) برای رسیدگی به کوپون ها (کوپن ها)ی شش ماهه که سر رسید آنها فرار سیده به خان جزائری واقع در اسلامبول و به اطاق دیون عمومی آورده تسلیم نمایند.

دیگر مطلب روزنامه اختر با عنوان «دولت علیه عثمانیه و دول سائره» منتشر شده است. اختر در ابتدا آورده است:

«گازت تایمس [تایمز] که در لندن طبع و نشر می شود از وقایع نویس خود که در پاریس دارد مکتوبی در ضمن نسخه های خود درج کرده است. چند فقره از مکتوب مزبور را بر وجه زیر ترجمه کرده و مطالعه [نظر و دیدگاه] خود را در آن باب بیان می کنیم» و سپس اختر در دنباله مطلب از قول روزنامه لندن آورده است: «لایحه که کونت اندراسی وزیر خارجه دولت اوستریا در خصوص

مسئله شرقیه نوشته است هنوز نشر نشده است. چند روز قبل از این ظن میکردند که سبب نشر نشدن آن عدم موافقت دول اجنبیه در مدلولات آن بوده است. »

اختر در شماره نخست خود ابداسعی نکرد در این زمینه به صورت شفاف روشنگری کند تا خوانندگان روزنامه‌اش فرضاً در ایران از وقایع آن دوره و زمانه مطلع شوند. اختر از این نوع شفاف سخن گفتن و روشنگری کردن سر باز می‌زند و گرنه در همین شماره روزنامه در مورد وقایع هرسک توضیح مفصلی ارائه کرده و ارائه توضیحات تفصیلی را به شماره‌های آتی موکول کرده است. شاید ترس اختر این است که حکومت عثمانی، روزنامه را توقیف کند.

لازم به ذکر است که در کنگره وین (۱۵-۱۸۱۴ میلادی) دول اروپایی تشکیل جلسه دادند ولی از دولت عثمانی که بخشی از متصرفات آن واقع در اروپا بود دعوت نشد تا در آن کنگره بین‌الدولی مشارکت کند. در دوره قبل از برگزاری این کنگره، حکومت عثمانی به عنوان «مسئله شرق» شناخته می‌شد. به زعم اروپایی و با برگزاری آن کنگره، عثمانی به عنوان یک معضل و مسئله به طور جدی مورد نقد دول اروپایی قرار گرفت. برای مثال در سال ۱۸۱۰ یونان که جزو قلمرو عثمانی به حساب می‌آمدند خواستار استقلال شدند. سلطان محمود دوم، سلطان وقت عثمانی که خود را در سرکوب یونانیان ناتوان می‌دید از محمدعلی پاشا والی و خدیو مصر تقاضای کمک کرد. مداخله محمدعلی پاشا در یونان سبب شد دول روس، انگلیس و فرانسه در امور عثمانی مداخله کنند و از تاسیس یک یونان مستقل حمایت می‌کردند.

در نوشته تایمز گفته شده که دولت انگلیس و فرانسه تاکنون در امور داخلی عثمانی مداخله نکرده‌اند ولی به نظر می‌رسد مداخله آنها در امور مالی عثمانی یک ضرورت به حساب می‌آید.

سپس اختر دیدگاه خود را در مورد مطلب چاپ شده در روزنامه تایمز ارائه می‌دهد و می‌گوید مدتی است که گازت تایمز مطاب نامناسبی در مورد دولت عثمانی می‌نویسد و امروز نیز آن روزنامه لزوم مداخله دولت‌های فرانسه و انگلیس را مطرح کرده است. اما باید دانست که به موجب عهدنامه پاریس، هیچ کشوری حق مداخله در امور داخلی عثمانی را ندارد و بعد اختر گلایه می‌کند که بر چه مبنای روسیه و انگلیس در حال حاضر در پی توسعه تحرکات و نفوذ خود در آسیای میانه و هند هستند و یا هلند نیز در امور منطقه آنچه [اندونزی] مداخله می‌کند.

اختر تصریح می‌کند عثمانی مستقل است و در امور داخلی، به صورت مستقلانه تصمیم‌گیری می‌کند. اختر در پایان این مطلب خود افزوده که نصیحت تایمز در این زمینه هیچ اثری نمی‌تواند داشته باشد، ما صدور فرمان همایونی را به دولت عثمانی تبریک و تهنیت می‌گوییم.

البته اختر هیچ توضیحی نمی‌دهد که کدام فرمان و به چه علت توسط دولت عثمانی صادر شده است. در بخش دیگر از شماره اول روزنامه اختر، نامه تلگرافی فرمانده لشکرهای هرسک و

بوسنی به چاپ رسیده که گزارشی از فعالیت‌های نیروهای نظامی خود در سرکوب شورشیان آن بلاد، راحتی و امنیت نیروهای تحت امر خود و سردی هوای ده‌دهد و اینکه پس فردا به موستار بازمی‌گردد.

چند خبر کوتاه نیز در اختر به چاپ رسیده به این ترتیب:

الف- امشب اغنائیف سفیر کبیر دولت روسیه به مناسبت سال جدید در سفارتخانه خودشان در بک اوغلی اسلامبول میهمانی بال [رقص] بزرگی برگزار می‌کند.

ب- روزنامه نویسن «فرمدن بلاد» از روزنامه‌های وین (اتریش) گفته است امارت صربستان سفارش خرید ۴۰ میلیون فشنگ به «فابریک پلیه» شهر براغ از شهرهای امپراتوری اوستریا [اتریش] ولی این سفارش مورد پذیرش قرار نگرفته است.

ج- ارسال یک میلیون و ششصد و چهل و شش هزار غروش و همچنین ۵۵۰ هزار غروش از دولت ولایت عثمانی به خزانه مالیه [وزارت دارایی].

د- کشتی بخار مرسین که چند روز قبل در دریای سیاه به گل نشسته بود با کمک کشتی‌های دیگر از آن وضع خلاصی یافت و دو روز قبل به اسلامبول آمد که تعمیر شود.

ه- گزات «روم ایلی» چاپ ولایت مناستر نوشته که ۴۵ هزار لیره عثمانی به وزارت مالیه ارسال شده و مقداری اشیاء و همچنین اسب و غیره جهت لشکرهای هر سک خرید شده است و به اندازه ۴۰ هزار لیره قیمت آنها بوده و ۱۲۵۰۰ لیره به صندوق ولایت بوسنی ارسال شده است.

و- از جانب اداره امور سلامت (صحیه) اعلانی به گزات‌ها بدینقرار داده شده که چون از جانب سوریه (شامات) ناخوشی قولره (وبا) به کلی از بین رفته در نتیجه از تاریخ دهم کانون ثانی فرنگی [۱۰ ژانویه ۱۸۷۶ میلادی] گرانترین [قرنطینه] را برداشته‌اند.

ز- لیدی استرافورد زن سفیر سابق انگلیس که چند مدت در اسلامبول اقامت داشته روز چهارشنبه گذشته [۶ دی / ۶ ژانویه ۱۸۷۶] به وین عزیمت کرد.

اختر در پاره‌ای دیگر، از مطالب درج شده در مطبوعات چاپ هندوستان بهره می‌گیرد.

اختر توضیح داده که روزنامه «النفع العظیم» لاهور به نقل از گزات «اخبار انجمن پنجاب» نقل کرده که قرار است جناب پرنس [شاهزاده] دیغال ولیعهد دولت انگلیس سفر کند به همین علت باید مجلسی جهت تشریفات و استقبال متشکل از مهاراجه‌ها و راجه‌ها [حاکمان محلی] منعقد شود و رئیس مجلس در نطق خود اعلام کرده که پرنس مذکور در چهارم ماه نوامبر [۱۳ آبان] به لاهور می‌آید و گفته که جهت تشریفات مبلغی باید جمع‌آوری شود. مبلغ ۲۰۰ هزار روپیه بزرگان پرداخت کنند و ۳۰۰ هزار روپیه نیز راجه‌ها.

اختلال پراگ عنوان خبر بعدی اختر است. اختر گفته پراگ در قسمت شرقی شبه‌قاره هنداست

که در گذشته نزاعی در بین اهالی رخ داده بود و دولت انگلیس شخصی به نام «عبداه» را به عنوان والی آنها برگزید و الان که مشخص شده این والی کولی بوده و می خواهد از ولایت خود فرار کند، دولت انگلیس اعلام کرده که مملکت پراگ و انتظام آن را به حکومت هندوستان واگذار می کند ولی این خبر مورد مخالفت اهالی آن قرار گرفته و به صورت دسته مخالف دولت بریتانیا شده و مستر رزیدنت انگلیسی را به قتل رسانده اند، لشکر انگلیس حاضر در آنجا را شکست داده و بر آنها غلبه کرده اند. اختر اضافه کرده که صاحب گازت «پاتونبر» می گوید نیروی نظامی کافی از کلکته برای اطفای آتش فساد می که در آن بلاد مشتعل شده، اعزام خواهد شد.

اختر همچنین به نقل از روزنامه تایمز هند گفته خدایار خان والی خوقند که مدتی بود به رعایای خود ظلم و تعدی می کرد موجب شدد رعایای او ناخشنود شده و او را برکنار کنند و خان راضی به جای او به قدرت برسد. مقصود آنها از این عزل و نصب این بوده که از نفوذ روسیه در مملکت خود بکاهند.

در مورد این خبر می توان گفت که اختر مشخص نمی کند آیا ظلم و ستم حاکم خوقند باعث شد رعایایش بر ضد او قیام کنند یا اینکه نفوذ روسیه از طریق آن والی باعث شد که مردم از طریق معزول کردن حاکمی وابسته به روس، از زیر یوغ روسیه خارج شوند. اختر در ادامه به نقل از وقایع نگار روزنامه تایمز هند گفته سکنه این مناطق نمی توانند علیه روسیه اقدامی کنند چون در حال حاضر مردم در تحت حکومت روسیه با خوبی و خوشی زندگی می کنند و تسلط روسیه را به خاطر حسن سلوک آن می پسندند.

مجددا اختر خبری از روزنامه «النفع العظیم» نقل می کند که آن هم به منبع دیگری به نام «اندین مرد» اشاره کرده است. در این روزنامه گفته شده بسیاری از زنان هندی اهل هندوستان به دین پاک اسلام رغبت پیدا کرده اند و در صدد پذیرفتن دین اسلام هستند.

خبر بعدی مربوط به تولد یک پسر در قونیه است. پسری که هنگام تولد ۲۶ وقیه وزن داشته و هر روز چهار وقیه وزن کل خوراکی هایی بوده که او مصرف کرده است. این کودک وقتی به سن سه سالگی می رسد یک سیلی به صورت خواهرش می زند که آن خواهر بر اثر سنگینی آن ضربه مدت ۲۰ روز بیمار می شود. اختر اینگونه به بقیه این ماجرا می پردازد که هر کس به تماشای آن کودک چهار ساله می رفته جرات نمی کرده به او خیره شود. کنسول ثروتمند یونان در آن منطقه خواسته ۱۰۰ لیر به پدر آن کودک بدهد و آن طفل را به شرط بازگرداندن سلامت و تندرستی به اروپا ببرد که پدرش قانع نشده بوده است و الان که آن کودک به سن چهار سالگی رسیده، وزن او به ۷۰ وقیه افزایش پیدا کرده است. البته اختر به طور واضح در مورد این اوزان توضیح نمی دهد. اما هر وقیه، یک دوازدهم رطل و هر رطل نیز ۸۴ مثقال است. هر مثقال نیز ۱۶ سیر است. اما فقط اختر این

مطلب را اضافه می کند:

«با این روش که این طفل می رود در ۲۰ سالگی اقلأ سیصد و پنجاه و قیه وزن خواهد داشت که تقریباً بوزن ایران یکصد و چهل من هشت عباسی باشد».

اما خبر بعدی چاپ شده در اختر،

در روزنامه اختر اشاره شده که فضیلت مآب «امیر محمد افندی» کتابی به نام «عقد الاجیاد فی الصافنات الجیاد» در مورد انواع و اقسام حیوانات تالیف کرده است. در مقام تحسین و تشکر از نویسنده این کتاب که با استفاده از اطلاعات و دانش جهان به تالیف آن اقدام کرده دولت آلمان نشان تاج درجه دوم، دولت اتریش نشان فرانسوای درجه دوم و دولت ایتالیا نشان درجه سوم خودشان را به ایشان اعطا کرده اند.

خبر بعدی مربوط به منطقه شام (سوریه) است.

اختر اشاره به این دارد که زنی با نام «طنوس» در رایشای شام در یک زایمان خود، سه قلو زاییده است؛ دو پسر و یک دختر. اما دختر فوت شده و پسرها در قید حیات اند. اختر در دنباله این قسمت افزوده که زراعت های محل مذکور محتاج باران بوده است و «سپاس خدای را که این اوقات باران های بسیار نافع و کافی آمده و موجب تمام امیدواری اهالی به کثرت فیض و فراوانی در آینده شده است.»

اختر به موضوعی هم می پردازد که دقیقاً مرتبط با ایرانیان است. این خبر در مورد تعداد ایرانی مسلمانانی است که فریضه حج تمتع را در سال جاری به جای آورده اند. اختر می گوید در این سال سعادت قرین تعداد ۱۲۰۰ نفر از اهالی ایران از سمت اسلامبول و راه سوئیس و کانال سوئز و تعداد هشتصد و چند نفر نیز از راه ارضروم [در ترکیه امروزی] و حلب و شام با وسایل حمل و نقل موجود به حجاز [عربستان] مغفرت طراز عزیمت کرده اند و این تعداد جدا از کسانی است که از راه بندرهای فارس، بصره و بغداد یا از راه خشکی جبل و نجد عازم مکه شده اند و همچنین سوای از کسانی است که در هندوستان و غیره مشغول تجارت از آنجا عازم مکه شده اند.

اختر تخمین می زند که به طور متوسط حداقل چهار هزار نفر ایرانی در مراسم حج امسال خواهند بود. اختر افزوده که این تعداد نسبت به سال های پیش کمتر نیست اما مطابق تحقیق هایی که داشتیم معلوم شد بیماری های مسری در حجاز، شام و سایر مناطق شیوع پیدا کرده و باعث وحشت شده است و حتی تعدادی به خاطر این نوع خبرها از عزیمت به حجاز منصرف شدند و گرنه امسال تعداد حجاج ایرانی خیلی بیشتر از این می شد.

ابتدای ستون ماقبل آخر روزنامه اختر به اخبار تلگرافیه [تلگرافی یا کوتاه] اختصاص دارد.

خبر اول در مورد پاریس است. در روز ۱۰ کانون ثانی [۱۰ ژانویه ۱۸۷۶] جناب صادق پاشا

[احتمالاً سفیر عثمانی] از وکلای دولت فرانسه و سفرای دول اجنبیه پذیرایی کرد .
خبر تلگرافی دوم مربوط به وین است . در این خبر آمده منتظریم کونت اندراسی [وزیر خارجه
اتریش] و وکلای مجارستان به شهر ما برسند .

خبر کوتاه بعدی مربوط به پترسبورگ [پترزبورگ] روسیه است . خبر در مورد ورود والی
ترکستان به شهر است .

خبر کوتاه چهارم مربوط به ۱۱ ژانویه و پاریس است . خبر این است که هیات وکلا استعفای
خودشان را پس نگرفته اند . هیات مذکور در خصوص نظامنامه انتخابات امروز مذاکره می کنند .

خبر بعدی مرتبط با شهر بلغراد [بلغراد] است که ۲۰ نفر از اعضای شورای ملت درخواست
محاکمه مدیر سابق خارجه را مطرح کرده اند . در پایان این چند خبر تلگرافی دو کلمه «روتر هواس»
چاپ شده است . ظاهراً درج این دو کلمه بایستی به این معنا باشد که اختر این اخبار کوتاه را از
خبرگزاری هاوس و خبرگزاری روپترز اخذ کرده است که اولی در سال ۱۸۳۲ و دومی در سال
۱۸۵۱ تاسیس شدند .

خبرهای کوتاه بعدی :

۱- در بورس اتریش ، قیمت عموم سهام افزایش داشت . اختر آورده است : «می گویند دولت
اتریش چهل و هشت میلیون فلورین استقراض کرده است که بودجه (موازنه دخل و خرج
دولت) شان را تطبیق نماید . انجمن شورای ملت گشوده شد .»

۲- و خبر در مورد سهام عمومی پاریس . هیات وکلا استعفا نخواهد کرد . ناظر خارجه و مالیه
استعفای خود را پس گرفتند در خصوص نظامنامه انتخابات نیز اعضای شورای ملت به توافق
رسیدند .

۳- خبری از روم است . گفته شده کشیشی از آلمان به روم می آید به منظور مذاکرات مذهبی با
حکومت .

۴- خبری از لندن است اختر گفته پارلمنت (یعنی انجمن شورای ملت) [پارلمان] افتتاح خواهد
شد .

با پایان یافتن اخبار کوتاه ، نوبت به ارائه قیمت های سهام ارائه شده در بورس عثمانی ،
استقراض های دولت عثمانی و نرخ ارزهای رایج می رسد . در آنجا گفته شده که هر لیره انگلیس
برابر با ۱۱۰ غروش و ۲۴ پاره عثمانی و هر لیره فرانسه برابر با ۸۸ غروش و ۱۰ پاره عثمانی است
و هر مجیدیه عثمانی برابر با ۸۹ غروش و ۲۰ پاره است .

در بخش «اعلانات» اختر آمده است هرگونه چاپ کتاب ، رساله و ورق به صورت چاپی و
حروفی در چاپخانه اختر در کمال خوبی و با کیفیت بالا و قیمت مناسب چاپ می شود . همچنین

هر گونه اوراق و اسناد به رنگ های مختلف و خطوط متنوع به زبان ترکی ، فارسی و فرانسوی و دفاتر تجارت و هر نوع اوراق رسمی از جانب ادارات دولتی سپارش [سفارش] داده شود به خوبی چاپ می شود و سفارش دهندگان راضی خواهند شد و سنگ های کوچک و بزرگ لیتوگرافی با قیمت جهت فروش در اداره چاپخانه اختر موجود است .

اما آخرین بخش اولین شماره روزنامه اختر اختصاص به این دارد که کتاب گلستان سعدی با چاپ بسیار خوب و مرغوب منتشر شده . این کتاب با خط یکی از مشاهیر خطاطی ایران - میرزا آغا ملقب به صاحب قلم - در اسلامبول به تحریر درآمده و چاپ شده است و در حال حاضر نسخه های آن در مغازه کتابفروشی در زیر مسافر خانه عسکریه و در دکان های جلیل آغا و حسن آغا از قرار جلدی ۲۰ غروش به فروش می رسد .

در پایان نیز اسم «طاهر» با خط نستعلیق در میان دو خط افقی و در ستون چهارم صفحه ۴ اولین شماره روزنامه اختر به چاپ رسیده است .

دومین شماره روزنامه اختر در روز شنبه ۱۸ ذی الحجه ۱۲۹۲ منتشر شده است . در این شماره و در بالای صفحه خط ضخیم سیاه رنگی از سمت راست به سمت چپ کشیده شده و «نومرو ۲» [شماره ۲] در بالای این خط چاپ گردیده است . همانند شماره یک به محل چاپخانه و سایر موارد اشاره شده است .

در سرمقاله دوم با عنوان «انسانیت و مدنیت» آمده :

«گروه انسانی بهترین اصناف مخلوقات مشهوده است و مجمع هر گونه استعدادات صورتیه و معنویه چنانکه می توان گفت که مقصود حقیقی آفریننده توانای بی نیاز از خلقت این جهان با این عظمت ، انسان است . همچنانکه در دیانت مانیز این مطلب ها را بیان کرده اند .»

اختر انسان را از لحاظ جثه و بنیه ضعیف می داند ولی به خاطر حسن تدبیر و فعالیت عقلی ، قادرترین مخلوق .

اختر معتقد است انسان ها که جهان را بنیان آزادی از ایشان است ، مدنی بالطبع هستند و با همراهی و همکاری یکدیگر می توانند اهدافی را دنبال کنند و در جمعیت های کوچک و بزرگ زندگی کنند . اختر در پاراگراف بعدی به موضوع مهم همکاری و کار گروهی و پیامدهای مثبت آن اشاره می کند و توضیح می دهد که هر ملتی که الفت بیشتری به تمدن دارد و میزان همکاری ، اتفاق نظر و یک جهتی در آنها بالاتر است سعادت حال و رفاه معیشت و خوشبختی آنها بیشتر و سطح ترقی آنها از لحاظ شرف و افتخار در میان انسان های دیگر بالاتر است .

اختر دو عنصر انس و همکاری با یکدیگر را دو عامل اساسی بر می شمرد . اختر با صراحت اعلام

می‌کند که ما با توجه به مناسبات عقلی و شرعی باید خود را اصلاح کنیم تا مستعد نیل به سعادت جهانی باشیم و مقصود از انسانیت را به دست بیاوریم و انسان شویم و حقیقتاً مدنی باشیم. در بخش توجیهات اشاره می‌شود به ارسال فرمان عدالت حکومت عثمانی به ولایت بوسنه، دیاربکر، حلب، قونیه و سیواس و مناطقی از عثمانی که به صورت مستقل اداره می‌شوند همچون جبل لبنان، قبرس و قدس شریف.

در زیر بخش توجیهات شماره دوم اختر مطلبی چاپ شده مبنی بر این که روزنامه غیردولتی بصیرت از روی مهربانی و حسن ظن خود خبر نشر و چاپ روزنامه اختر را در شماره دیروز خود به چاپ رسانده است. در پایان این مطلب اختر نیز تشکر می‌کند از ایفای این نوع رسم برادری خالصانه.

در بخشی دیگر تلگراف نامه‌هایی را می‌آورد که در گازت طونه به چاپ رسیده است. خبر اول روزنامه طونه در مورد لشکرکشی سپاه عثمانی به قلعه‌های نقشیک و دوغه است که اهالی آن شورش کرده بودند ولی اهل شورش قبل از رسیدن سپاهیان عثمانی، از منطقه گریخته بودند. خبر دوم گازت طونه در مورد فوت یکی از نظامیان عثمانی به نام «غالب پاشا» است که ناظر مدارس فنون جنگی بوده است.

افزون بر این موارد، اختر به نقل از روزنامه‌های لندن نوشته که آقای سیمون در انگلیس برای پریدن انسان ماشینی اختراع کرده است که به چتر شباهت دارد. اختر می‌افزاید:

«دفعه اول امتحان کرده بود همین که به ارتفاع صد قدم رسیده بوده است فوراً بزمین افتاده و دو سه جا از اعضای او را آسیب رسیده.

مخترع ماشین مذکور علت اینگونه افتادن را ملتفت شده و کم و کسر این صنعت را بنا داشته است اكمال کرده و هفته دیگر امتحان دوم را بعمل بیاورد».

روزنامه اختر خبری در مورد توقیف یک روزنامه منتشره چاپ می‌کند به این صورت:

استو جنو و رمه نام گازت بلغار از جانب اداره مطبوعات سه ماه تعطیل شده است.

روزنامه اختر نامه‌ای از یک شاعر ایرانی به چاپ رسانده که ضمن تبریک انتشار اختر، تاریخ نشر این روزنامه را با حروف ابجد - ۱۲۹۲ قمری در شعر خود آورده است و اما شعر آن شاعر ایرانی:

بناز بر فلک ای اختر همایون فال / که در زمین بدرخشیدی آفتاب مثال

مورخ خردم بر طلوع تو اینک / نماید عرض دو تاریخ همچو عقد لثال

یکی برآمد تاریخ تا «اختر کامل» / دوم نماید تعیین سال «اختر سال»

با توجه به حروف ابجد کلمه اختر برابر با ۱۱۰۱ و کامل برابر است با ۹۱ که مجموع اختر کامل برابر با زمان چاپ روزنامه اختر می شود. و سال نیز برابر با ۹۱ است که «اختر سال» نیز با بهره گیری از حرف ابجد می شود ۷۹۲. روزنامه اختر به حدی از دریافت این شعر به هیجان آمده بود که اشکال وزنی و عروضی مصرع چهارم را نادیده می گیرد و آن را چاپ می کند.

خبری هم دارد که چند شب پیش در نزدیکی خوجه پاشا یک آتش سوزی رخ داده بود و برخی روزنامه ها و گازت ها «بعضی اراجیف» منتشر کردند. در ادامه آمده بر اثر این حریق به قدر ۱۵۰۰ لیر حیوان اموال در کارپردازخانه دولت ایران و برخی اوراق و دفاتر و اسناد و پول های امانتی سوخته است. در این آتش سوزی، ۳ رأس اسب نجات پیدا کردند و تلفات انسانی اتفاق نیفتاد. در دنباله مطلب اختر، گفته شده که یکی از دوستان مکتوبی ارسال کرده در تشویق کردن هموطنان ایرانی به تحصیل علم و هنر که ما آن را عینا چاپ می کنیم چون با مسلک روزنامه مغایر نیست.

در این مکتوب گفته شده علوم، حکمت ها و هنرها اساس مدنیت و عمران جهان است ولی همه آنها در مشرق زمین وجود داشته است. از دید نویسنده مقاله مشرق زمین «یعقوب وطنی» است. به نظر این نویسنده در زمانی که مشرق متمدن بود، مغرب زمین در تاریکی و وحشیگری بود و از مزایای دانش و هنری نصیب. به تدریج بر اثر انقلابات و اغراض شخصی ما از علوم و حکمت ها که «یوسف» نامیده شد غافل شدیم و الان غربی ها این علوم و حکمت ها را در اختیار دارند. نویسنده مکتوب اعتقاد دارد که این گم شده شرقی ها را باید برگرداند تا مشرق زمین روشن شود. بخشی دیگر از روزنامه به نقل از گازت دیلی تلغراف [دیلی تلغراف] منتشر شده. در آن گازت در مورد غائله هر سک و جنگ در متصرفات عثمانی مطرح شده است.

اختر همچنین اشاره ای دارد به مطالب روزنامه های اروپا که گفته اند «سر کله زدن با ترک ها کار آسانی نیست بل سر کله زدن با آنها خیلی مشکل است از سر کله با چند ملت از فرنگستان. کسانی که از حالات ترک ها آگاهی دارند این مطلب را مصدق و مسلم توانند داشت». ظاهرا مقصود روزنامه های اروپایی این است که ترکان اهل عثمانی در مذاکره اصول مربوطه را رعایت نمی کنند.

اختر توضیح هم می دهد که دولت عثمانی برای اتمام شورش هر سک کوتاهی نکرده و مداخله کشورهای دیگر را نیز نمی پذیرد. خبر بعدی مربوط به درخواست اونمان صاحب امتیاز روزنامه فرانسوی زبان «العباره» از مقامات دولت عثمانی است. اونمان تقاضا کرده که روزنامه اش به جای انتشار دو شماره در هفته، از این به بعد به صورت روزانه چاپ شود.

خبر بعد اختر در مورد ضرب و شتم موسیو [آقا] سنوره صاحب امتیاز گازت «جهان» در نزدیکی

سفارتخانه دولت انگلیس به دست ۲ نفر .

اختر در تکمیل این خبر به نقل از روزنامه استانبول افزوده که این ضرب و شتم که باعث زخمی شدن دست‌های سنیوره شده، ناشی از چاپ مطلبی در روزنامه جهان بوده است .
مطلب دیگر اختر در مورد روزنامه فرانسوی زیان «کوریه در ریان» چاپ استانبول است که در شماره دیروز خود - ۳۹۹۸ - انتشار روزنامه اختر را ضمن تحسین مطالب چاپ شده آن تبریک گفته است . اختر نیز گفته «از این حسن توجه برادرانه گازت مذکور ممنونیت و تشکر خود را عرض می‌کنیم» .

یک مقاله در مورد فرقه مسیحی «مورمون» به چاپ رسیده، مطابق گفته اختر این گروه ساکن امریک یا ینگلی دنیا [ایالات متحده] هستند و برخلاف سایر مسیحی‌ها، چند همسری را جایز می‌دانند . اختر در ادامه می‌گوید که روش آنها برخلاف شریعت عیسویان است ولی مورمون‌ها علی‌رغم مجازات‌هایی که وضع شده، به تعدد از دواج پایبندند .

اختر در ادامه می‌گوید یکی از روزنامه‌های پاریس حکایت دو نفر از فرقه مورمون را تشریح کرده که مرتکب تعدد از دواج شده‌اند و از جانب حکومت به دو سال حبس گرفتار شدند .
یک آمریکایی مورمون ساکن پاریس مکتوبی به آن روزنامه فرانسوی داده و گفته قاعده ما هزار بار بهتر است از قاعده پاریس متمدن که انسان با هر زنی بخواهد راه برود و حال اولاد او معلوم نباشد .

آن مورمون گفته ما مثل شما اهل خوشگذرانی و عشرت هستیم ولی علاوه بر این به وظایف و تکالیفی هم اعتقاد داریم و شما فرانسوی‌ها به خاطر غروری که دارید آن وظایف را انجام نمی‌دهید .

خبر دیگر به نقل از «وقایع مصریه» مصر آمده است . خبری مبنی بر اینکه خدیو [والی] مصر تصمیم گرفته حسن پاشا فرزند سوم خودش را که در آلمان در حوزه فنون نظامی تحصیل کرده همراه با نیروی نظامی کافی برای مقابله با حرکات و حشیانه و تجاوزات مغایر با آسایش حبشی‌ها اعزام کند . از گازت مربوط به وزارت راه روسیه که در پترزبورگ منتشر شده، نقل قول‌هایی در اختر ارائه شده است . مطابق گفته آن گازت در کل ممالک روسیه ۴۳ خط راه آهن وجود دارد که ۳۳۰۲ دستگاه لوکوموتیف [لوکوموتیو] و ۹۶۱ و ۷۳ واگون [واگن] در این خطوط مشغول کار هستند . در انتهای خبر افزوده شده که جای تعجب این است که هر قدر روسیه دقت می‌کند در ایجاد نظم و حسن اداره راه‌های آهن، باز اداره راه‌های مذکور خوب نیست .

در قسمت «اعتذار» تکرار شده که روزنامه اختر به علت تازه کار بودن قصورها و نقصان‌هایی دارد که عذرخواهی می‌کنیم .

بخش دیگری از این شماره اختر با تیتیر «تهذیب اخلاق» به مزایای تهذیب اخلاق اختصاص دارد و در ادامه افزوده که ما مسلک خود را در هر مطلبی، اعتدال می‌دانیم و اعتدال را میزان کار به حساب می‌آوریم.

در مطلبی با تیتیر «حلم» می‌گوید حلم از جمله صفاتی است که صانع پروردگار ما این صفت مقدس را بخویش منسوب فرمود و البته آن سوی طیف که بی‌عاری و بی‌غیرتی باشد نیز مذموم است. بخش بعدی این مطلب در شماره سوم روزنامه اختر به چاپ رسیده است.

سپس به اخبار مربوط به بورس می‌پردازد و بورس اتریش را رو به تنزل و بورس عثمانی نیز خیلی کم داد و ستد انجام می‌شود. اشاره‌ای به صحبت مارشال رئیس جمهور فرانسه نیز دارد که گفته یک بیانیه منتشر خواهم کرد. در بیانیه رئیس جمهور، ایشان اهالی فرانسه را به همدلی و حب وطن دعوت کرده است. اختر می‌افزاید که این بیانیه رئیس جمهور در عموم اهالی فرانسه تأثیر مثبت داشته است. رئیس جمهور فرانسه در آن بیانیه نیز تأکید کرده که اجرای قانون و باقی ماندن بر صلح و زندگی مسالمت‌آمیز ضرورت دارد. در بخش «اعلانات» این شماره گفته شده که ما تا ۴ شماره روزنامه اختر را به آدرس اشخاص معتبر می‌فرستیم. اگر خبر ندهند که نمی‌خواهیم مشترک روزنامه‌ای شویم، ما این خبر ندادن را به معنای قبول آئونه [اشتراک] حساب می‌کنیم و بقیه نسخه‌ها را هر روز به همان آدرس ارسال خواهیم کرد.

آگهی فروش رساله دیالوگ (مکالمات) ترکی - فرانسه که جهت افراد مبتدی مفید است با قیمت هر جلد یک ربع مجیدیه به فروش می‌رسد. قبل از بخش اعلانات نام ظاهر مجدداً با خط نستعلیق چاپ شده است. در بخش اعلانات گفته شده که کتاب «الموازین فی امر الدین» که چند سال پیش توسط یکی از ماموران سفارت ایران در عثمانی در خصوص بررسی ادیان و در رد کتاب میزان الحق [تالیف یک پروتستان] نگاشته شده در مغازه کتاب‌فروشی زیر مسافرخانه عسکری به قیمت یک مجیدیه سفید به فروش می‌رسد. قبل از این خبر گفته شده که روزنامه اختر در چند نقطه استانبول از جمله در دکان تنباکو فروش ایرانی نزدیکی مرکز تراموا به فروش می‌رسد.

خبر تبلیغی بعدی:

«حکاک مشهور موسیو سانچ پروسیه مدنی باسلامبول آمده و مومی الیه هر نوع رسم و خطوط را در نهایت خوبی و استادی در روی شمشاد حک و ترسیم می‌نماید هر کس طالب بوده باشد به مطبعه اختر مراجعت نماید».

در بخش انتهایی دومین شماره اختر، آگهی مربوط به چاپ هر نوع کتاب و رساله در چاپخانه اختر منتشر شده و خبر مربوط به فروش کتاب گلستان سعدی نیز تکرار شده است.

در این فرصت تلاش شد که کلیه مطالب دو شماره اول و دوم روزنامه فارسی زبان اختر تحلیل محتوا شود. روزنامه‌ای که در سال ۱۲۹۲ قمری برابر با ژانویه ۱۸۷۶ منتشر شد و به مدت ۲۰ سال انتشار آن ادامه پیدا کرد. روزنامه‌ای که معتقد بود آزادی و حریتی که ما می‌گوییم به معنای هرزه‌گری، بی‌شرمی و بی‌بند و باری نیست. اختر می‌گفت آزادی، حافظ مدنیت و رکن محکم انسانیت است.

روزنامه اختر روزنامه‌ای بود که به مدت ۲۰ سال با مدیریت میرزا محمدطاهر به چاپ رسید و چند نفر به‌طور بارزی در تهیه و تنظیم مطالب و اخبار اختر به مدیریت روزنامه کمک می‌کردند. یکی از کسانی که در این راه موثر واقع شد نجف علی بود که در حوزه‌های علمیه عتبات به تحصیل علوم دینی پرداخت ولی سپس عبا و عمامه را کنار گذاشت و وارد کارهای حکومتی شد و در زمان سفارت حاج محسن‌خان معین‌الملک نایب اولی و مترجمی سفارت را عهده‌دار شد. نجف علی کتاب «میزان الموازین فی الامرالدین» را در دفاع از آیین خود نگاشت. معین‌الملک، نجف علی را تشویق کرد تا در اداره اختر مشغول به کار شود. دو سال بعد از شروع انتشار اختر، نجف علی مقاله‌ای در مورد مذاکرات روسیه و ایران علیه عثمانی به چاپ رساند و دولت روسیه، آن مذاکرات را به حالت تعلیق درآورد. معین‌الملک به اداره روزنامه اختر رفته بود و گرداندگان روزنامه اختر را به خاطر درج آن خبر سرزنش کرد. سفیر همچنین دستور داده بود که نامه‌ای بدون امضا در اختر منتشر شود که از زبان فردی ناشناس این نکته اعلام بشود که نجف علی مدتی است در استخدام سفارت نیست. اگرچه مدتی بعد نجف علی باز به عضویت سفارت درآمد و در سال ۱۳۰۵ کنسول ایران در مصر شد. او در کنگره شرق‌شناسی اسلو (نروژ) از طرف دولت ایران شرکت کرد. محمدصدر هاشمی در کتاب «تاریخ جراید و مجلات ایران» خود آورده است که میرزا مهدی اختر نویسنده روزنامه را به عهده داشته است. میرزا مهدی فرزند حاجی ابراهیم تاجر تبریزی و متولد ۱۲۵۵ ق محله خیابان تبریز است. او در سن ۲۴ سالگی از تبریز عازم استانبول شد و در سال ۱۲۹۲ با آقا محمدطاهر تبریزی روزنامه اختر را منتشر کرد و در سال ۱۳۲۵ ق در استانبول وفات یافت.

میرزا عبدالحسین سیرجانی معروف به میرزا آقاخان کرمانی که یکی از روشنفکران برجسته ایرانی است نیز با روزنامه اختر همکاری قلمی داشت و بعد از ترور ناصرالدین شاه، او و دو تن دیگر - شیخ احمد روحی و میرزا حسن خبیرالملک - را به جرم موثر بودن در ترور شاه از استانبول به ایران بازگرداندند و اعدام کردند.

میرزا یوسف‌خان تبریزی معروف به مستشارالدوله فرزند حاج میرزا کاظم تاجر نیز با اختر همکاری قلمی داشت. مستشارالدوله به مدت ۳ سال کاردار ایران در پاریس بود و در دوره

صدارت میرزا حسین خان قزوینی (سپهسالار) وزیر عدلیه شد. کتاب «یک کلمه» او در دفاع از قانون معروف است. او در سال ۱۳۱۳ قمری درگذشت.

میرزا حبیب اصفهانی شاعر ایرانی معاصر است و مترجم فارسی کتاب فرانسوی حاجی بابای اصفهانی. او در سال ۱۲۸۳ به استانبول رفت و به تدریس زبان فارسی به فرزندان رجال عثمانی مشغول شد و در سال ۱۳۱۱ نیز درگذشت.

حاجی شیخ محسن خان معین‌الملک سفیر ایران در عثمانی نیز در انتشار و تداوم اختر نقش اساسی داشت. او متولد ۱۲۳۴ تبریز بود و پدرش حاجی شیخ کاظم اهل رشت بود و در تبریز مشغول تجارت. مادرش جیران خانم دختر حاجی سیدحسین تبریزی بود. حاجی شیخ کاظم از دوستان میرزا تقی خان (امیر کبیر) بود که در زمان سلطنت محمدشاه به استانبول رفت و محسن فرزندش را به مدرسه استانبول فرستاد تا تحصیل کند. محسن به زبان فرانسه آشنایی پیدا کرد و جزو نزدیکان امیر اتابک شد. از سال ۱۲۹۰ معین‌الملک به عنوان سفیر ایران در عثمانی انتخاب شد و تا سال ۱۳۰۸ ق در این سمت باقی ماند یکی از خدمات او به اختر این بود که با نامه‌نگاری‌های مکرر خود موجب شد دولت ایران کمک‌های مالی فراوانی به اختر کند. حدود ۱۶ سال از ۲۲ سال انتشار روزنامه اختر در زمان این سفیر و با تشویق او انجام شد.

بعد از عزل معین‌الملک که مطابق گفته وزیر مختار فرانسه در ایران به خاطر اجازه دادن به اختر جهت چاپ یک مقاله علیه حکومت ایران بود، میرزا اسدالله خان ناظم‌الدوله به سفارت ایران در عثمانی رسید و تا سال ۱۳۱۲ ق و به مدت ۴ سال سفیر ایران در آن امپراتوری بود. ناظم‌الدوله نیز به‌طور جدی خواستار تداوم چاپ اختر بود. در سال ۱۳۱۲ ماموریت او به اتمام رسید ولی از دولت ایران خواهش کرد برادر کوچکترش - علاء‌الملک - که وزیر مختار ایران در روسیه بود به‌عنوان سفیر کبیر ایران در عثمانی منصوب شود.

در یازدهم ذی‌القعدة ۱۳۱۴ نیز ناصرالدین شاه در ۵۰ سالگی سلطنت خودترور شد. علاء‌الملک سفیر با مقامات عثمانی مکاتبه و مذاکره کرد و در این میان میرزا آقاخان کرمانی که با اختر همکاری داشت به همراه دو تن دیگر به جرم تحریک علیه ناصرالدین شاه به دولت ایران تحویل داده شده و اعدام شدند. اختر که در طول دو دهه انتشار دچار توقیف شد، در این مرحله توقیف نشد، در نتیجه توانست به انتشار خود ادامه دهد ولی آنچنان که شواهد و قرائن نشان می‌دهند انتشار اختر مدت زمان زیادی ادامه پیدا نکرد و بعد از چند شماره به انتشار خود پایان داد.

اختر روزنامه‌ای بود که خوانندگان بسیاری در عثمانی، ایران، هند، قفقاز و کشورهای اروپایی داشت. مطابق آمار سفارت، تعداد ایرانیان ساکن در منطقه آناتولی (منهای قسمت اروپایی عثمانی) که پاسپورت ایرانی داشته‌اند حدود ۱۰ هزار و ۸۰۰ نفر بوده‌اند که در ترکیه امروزی

(منهای استانبول)، بیروت، سوریه اقامت داشته‌اند.

با توقف انتشار اختر، در واقع یکی از دیرپاترین روزنامه‌های منتشر شده در دوره قاجار تعطیل شد ولی اختر هنوز هم می‌تواند و البته هست تا مورد تحقیق و کندوکاو قرار بگیرد و نقش آن در تحولات ایران بررسی شود. متن پیش‌رو صرفاً در پیچه‌ای بوده دنیای اختر و اینکه بینیم اختر در دو شماره ابتدایی خود در سال ۱۸۷۶ چه مقالات، اخبار و مطالبی را جهت اطلاع فارسی‌زبانان و افراد آشنا به این زبان منتشر کرده است و این مطالب تا چه حد می‌توانسته جالب بوده باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی